

Tranzacția judiciară : aspecte de noutate în Codul civil și Codul de procedură civilă actuale
The judiciary transaction : novelty aspects în the current Civil code and Civil procedural Code
La transaction judiciaire : des aspects de nouveauté dans le Code civile et le Code de procédure civile actuelles

Călin I. Ionela Daniela

Cuvinte-cheie : tranzacție judiciară, hotărâre de expedient, nulitate, recurs

Key words : judicial transaction, consent judgement, nullity, appeal

Mots-clé: transaction judiciaire, jugement convenu, nullité, recours

Tranzacția judiciară este o formă de conciliere cu scopul de a rezolva diferendele unui litigiu pe cale amiabilă, făcând ca procesul să ia sfârșit, iar dacă acesta nu era declanșat să se evite începerea lui. Este un mod pragmatic de a preîntâmpina desfășurarea unui proces ori de a-l încheia, fapt care mulțumește deopotrivă părțile aflate în conflict. Acest procedeu este încurajat de legiuitor, având în vedere tendințele legislative actuale și gradul de încărcare al instanțelor judecătorești în contextul necesității soluționării litigului într-un termen optim și previzibil.

The judiciary transaction represents a form of conciliation having as purpose the amicable dispute resolution, resulting in the termination of the lawsuit or avoiding the beginning of court proceedings. It is a pragmatic way of preventing or ending the lawsuit, which brings satisfaction to all the parties in conflict. This procedure is encouraged by the law, taking into account the current legal trend and the degree of solicitation of instances in the context of the requirement to resolve the dispute in an optimal and predictable time.

La transaction judiciaire est une forme de conciliation, ayant le but de résoudre les différends d'un litige à l'amiable, de sorte que le procès prenne fin, ou, s'il n'était pas déjà déclenché, que son commencement soit évité. C'est une manière pragmatique d'éviter le déroulement d'un procès ou de le finir, ce qui contente également les deux parties qui se trouvent en conflit. La procédure est encouragée par la loi, ayant en vue les tendances législatives actuelles et le degré de sollicitation des tribunaux dans le contexte de la nécessité de résoudre le litige dans un délai optimal et prévisible.

I. Considerații introductive

Tranzacția judiciară prezintă un deosebit interes și ridică o serie de probleme specifice prin aceea că se află la granița dintre dreptul obligațional și dreptul procesual, fiind un contract confirmat ca atare printr-o hotărâre judecătorească¹ și calificat ca fiind un contract judiciar cu privire la fondul judecății. Avem în

¹ „Hotărârile de expedient sunt acelea pronunțate de tribunal în virtutea unei convențiuni a părților, care transingând asupra obiectului procesului lor, redactează în comun acord hotărârea care trebuie să termine acest proces și o supun tribunalului, iar

vedere, desigur, doar tranzacția prin care se pune capăt unui proces început, o tranzacție de preîntâmpinare a unui litigiu fiind un contract civil pur, o tranzacție extrajudiciară. Sediul materiei în cazul tranzacției extrajudiciare este Codul civil (în continuare „C.civ.”), care în articolele 2.267 - 2.278 reglementează tranzacția ca un contract special. Tranzacției judiciare, pe lângă dispozițiile din noul Cod civil, îi sunt aplicabile și cele din noul Cod de procedură civilă (în continuare „C.proc.civ.”), referitoare la hotărârea prin care se încuviințează învoiala părților, respectiv art. 438 – 441.

În principiu, învoiala părților intervine ca urmare a inițiativei celor aflați în litigiu, însă, potrivit art. 227 alin. (1) C.proc.civ, în tot cursul procesului, judecătorul, în exercițiul rolului său activ, încearcă împăcarea părților, „dându-le îndrumările necesare”, ceea ce poate implica și perfectarea unei tranzacții iar în caz de reușită, pronunță o hotărâre de expedient, confirmând această împăcare.

Recent a luat amploare fenomenul medierii, ca o cale de soluționare alternativă a litigiilor. Deși a fost conceput ca o procedură prealabilă într-o serie de litigii, participarea la o ședință de informare cu privire la mediere poate avea loc și în cursul judecății, în litigiile care pot face obiectul procedurii de mediere. Art. 227 alin. (2) prevede că atunci „când consideră necesar, ținând seama de circumstanțele cauzei, judecătorul va recomanda părților să recurgă la mediere în vederea soluționării litigiului pe cale amiabilă, în orice fază a judecății”. Dacă părțile se împacă, judecătorul va constata învoiala lor în cuprinsul hotărârii ce o va da.

II. Tranzacția și hotărârea judecătorească

Codul de procedură civilă reglementează în art. 438 - 441 tranzacția încheiată în scopul stingerii unui litigiu, referindu-se la hotărârea prin care se încuviințează învoiala părților, în practică denumită hotărâre de expedient și care consemnează contractul intervenit între părți sub auspiciile justiției.

Tranzacția se poate încheia „oricând în cursul judecății”, conform art. 438 C.proc.civ., deci inclusiv în apel ori recurs, cu următoarele precizări: instanța superioară, înainte de a lua act de tranzacție, trebuie să anuleze în prealabil hotărârea de fond, spre a da eficiență hotărârii de expedient²; în caz de coparticipare procesuală, când la procesul în fond există mai multe părți și nu au declarat toate apel ori recurs, tranzacția poate fi încheiată doar de părțile din aceste căi de atac, ea neputând afecta drepturi dobândite prin hotărârea primei instanțe de părți care nu au atacat-o.

Învoiala prezentată în fața instanței trebuie să îndeplinească toate condițiile de formă și de fond ale actelor juridice.

Atat Codul civil, cât și Codul de procedură civilă fac referire la forma scrisă a tranzacției. Forma scrisă este cerută de Codul civil *ad probationem*, deci lipsa acesteia nu afectează încheierea valabilă a actului juridic. În materia tranzacției judiciare, forma scrisă trebuie văzută ca o condiție *ad validitatem*, sancțiunea fiind că instanța nu va lua act de o eventuală tranzacție prezentată oral în ședința de judecată. O problemă se pune în legătură cu necesitatea formei autentice în cazul în care tranzacția cuprinde un act solemn. Deși în practica și literatura mai veche s-a susținut ca ar fi necesară forma autentică, s-a arătat în mod justificat că această cerință este împlinită de contract în momentul în care este consemnat

acesta și-o însușește.” - George Tocilescu, *Curs de procedură civilă*, partea a III-a, București, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobl, 1893, p. 287.

² Savelly Zilberstein, Viorel Mihai Ciobanu, *Recursul și recursul extraordinar în procesul civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 96.

în actul jurisdicțional al instanței³; în acest caz, urmează să admitem că momentul încheierii valabile a contractului este momentul pronunțării hotărârii.

Cât privește capacitatea de exercițiu, întrucât tranzacția presupune concesi și renunțări reciproce, trebuie aplicate regulile din materia actelor de dispoziție. Pe cale de consecință, regula este că părțile trebuie să aibă capacitatea de exercițiu deplină pentru a încheia o tranzacție în mod valabil. Minorul poate încheia o tranzacție prin reprezentantul sau ocrotitorul legal, cu autorizarea prealabilă a instanței de tutelă. Deși în principiu părțile trebuie să fie prezente personal pentru a-și da consimțământul în fața instanței, ele pot fi reprezentate și convențional, prin mandatar cu procură specială⁴. În cazul în care acțiunea civilă este pornită de procuror, în condițiile prevăzute de lege (art. 92 C.proc.civ), titularul dreptului va fi introdus în proces și va putea dispune de acțiunea civilă (art. 93 C.proc.civ.), prin renunțare, achiesare respectiv tranzacționare. Procurorul nu poate tranzacționa însă poate, în mod neîngrădit, să exercite căile de atac împotriva hotărârii.

Părțile se pot prezenta chiar la termenul de judecată, caz în care tranzacția poate fi primită și de un singur judecător, iar hotărârea se pronunță de instanță în ședință (art. 438 alin. (2) C.proc.civ.). Dacă însă părțile se prezintă într-o altă zi, fără a fi fost citate, instanța va da hotărârea în camera de consiliu (art. 438, alin. (3) C.proc.civ.).

Întrucât tranzacția va forma dispozitivul hotărârii, este imperios necesar ca judecătorul să nu se mai pronunțe și asupra fondului (admitând ori respingând acțiunea), în caz contrar hotărârea fiind susceptibilă de desființare. Hotărârea este executorie (art. 440 C.proc.civ.), toate dispozițiile cuprinse în aceasta putând fi puse imediat în executare. Aceasta poate fi atacată cu recurs, pentru motive procedurale, precum și, în condițiile legii, cu contestație în anulare.

III. Efectele hotărârii

1. Efectele procesuale

Dintre efectele procesuale⁵ recunoscute în mod clasic hotărârilor judecătorești, hotărârii de expedient îi sunt caracteristice: dezinvestirea instanței de soluționarea procesului, întrucât, în principiu, după ce se pronunță, judecătorul nu mai poate reveni asupra ei; valoarea de act autentic; ea constituie și titlu executoriu și poate fi adusă la îndeplinire pe calea executării silite.

Acestea constituie totodată și avantaje ale tranzacției judiciare, ca urmare a incorporării sale în actul jurisdicțional. Deși toate aceste efecte sunt intim legate de natura jurisdicțională a hotărârii de expedient, trebuie constatat că sursa eficacității sale este în voința părților (o dublă voință – de a transige și de a pune capăt litigiului, prin aceasta). Instanța nu întreprinde o verificare jurisdicțională de natură a antama o autoritate perfectă rezultatului, așa cum vom arăta în continuare.

³ Viorel Mihai Ciobanu, Gabriel Boroi, Traian Cornel Briciu, *Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă*, ediția 5, Editura C.H.Beck, București, 2011, p. 326.

⁴ „Astfel fiind, jurisconsultul nu poate tranzacționa decât pe baza unei <<delegații>> (procuri) speciale (TS, s.civ., dec. nr. 813/1956, în CD, 1956, vol. II, pg 326). Instanța nu poate lua act de tranzacția intervenită între părți pe baza procurii generale de reprezentare în justiție dată de reclamantă; în acest scop este nevoie de o procură specială (TS, s.civ., dec. nr. 566/1989, în Dreptul nr. 1-2, 1990, p. 139.)” citate de Francisk Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ediția a IV-a, actualizată de Lucian Mihai și Romeo Popescu, Vol. III, Universul Juridic, București, 2007, p. 165.

⁵ Viorel Mihai Ciobanu – *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. II, Ed. Național, București, 1996, p. 268 și urm.

Lipsa autorității de lucru judecat. *Exceptio litis per transactionae finitae*. Cât privește problema de a ști dacă hotărârea de expedient are autoritate de lucru judecat, de-a lungul timpului au fost exprimate opinii contrare. S-a arătat în doctrină că „în esență, puterea de lucru judecat a unei hotărâri judecătorești semnifică faptul că o cerere nu poate fi judecată în mod definitiv decât o singură dată (*bis de eadem re ne sit actio*) iar hotărârea este prezumată a exprima adevărul și nu trebuie contrazisă de o altă hotărâre (*res iudicata pro veritate habetur*)”⁶.

În tranșarea acestei probleme în cazul hotărârii de expedient trebuie căutat elementul fundamental al autorității de lucru judecat. Verificarea jurisdicțională a pretențiilor deduse judecării de parte, realizată în exercițiul unei funcții publice a statului, cu toate garanțiile pe care le implică, este temeiul autorității actului jurisdicțional. Or, în cazul hotărârii de expedient nu putem discuta de o asemenea verificare în condiții de contradictorialitate⁷, dezbaterile procesuale contradictorii fiind înlocuite de convenția părților, ce va fi transpusă întocmai în dispozitivul hotărârii.

Hotărârea de expedient este fără îndoială un act jurisdicțional, existând o manifestare a puterilor instanței⁸ (inclusiv posibilitatea de a nu lua act de tranzacție și de a continua judecata) însă nu trebuie să-i fie atribuit și acest efect al hotărârii judecătorești clasice, din moment ce litigiul nu a fost tranșat de judecător, ci de părți⁹. Simpla împrejurare de a fi un act jurisdicțional nu atrage automat forța de lucru judecat, întrucât autoritatea de lucru judecat nu este cauza determinantă a procedurii judiciare, ci doar efectul ei.

Mijlocul procesual specific prin care se împiedică rejudecarea unui litigiu finalizat printr-o tranzacție este exceptia peremptorie din tranzacție¹⁰, *exceptio litis per transactionae finitae*, care împiedică instanța investită ulterior să se pronunțe asupra aceleiași pricini, producând un efect asemănător cu cel al *exceptio rei iudicatae*, fără însă a se confunda.

Cele două se aseamănă prin aceea că au deopotrivă un efect negativ, împiedicând o nouă judecată asupra aceleiași probleme, dar și un efect pozitiv, ele creând situații juridice de care trebuie să se țină cont ca atare într-o judecată deosebită, care însă le-ar antama. Acestor funcții le corespund și posibilitățile de valorificare a efectelor hotărârii – pe cale de excepție (efectul negativ), cât și pe cale de acțiune (efectul pozitiv).

Există însă și distincții de regim juridic: autoritatea de lucru judecat își trage forța din activitatea instanței, pe când fundamentul excepției din tranzacție este voința părților. Autoritatea de lucru judecat este o prezumție legală, absolută, irefragabilă, ea poate fi invocată de oricare din părți precum și de

⁶ Mihaela Tăbărcă - *Excepțiile procesuale în procesul civil*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2006, p. 347.

⁷ „Din interpretarea art. 271 și art. 272 C. pr. civ., rezultă că hotărârile care consfințesc învoiala părților reprezintă, de fapt, o transpunere a convenției părților, ceea ce nu echivalează cu judecata întemeiată pe probe și finalizată pe convingerile instanței” - CSJ, S. civ., dec. nr. 1031 din 29 mai 1992, în Dreptul nr. 7/1993, p. 93.

⁸ Judecătorul nu realizează o simplă operă de notar, existând o serie de acte specific judiciare ce trebuie îndeplinite în vederea soluționării litigiului pe calea tranzacției - ex. citarea părților, luarea consimțământului, etc.

⁹ „Ar însemna astfel, ca desființarea autorității de lucru judecat (implicită lipsirii de efecte a hotărârii judecătorești) să se obțină pe cale principală (n.n. – prin acțiunea în anulare), ceea ce contravine regulii după care cenzurarea unei hotărâri se poate realiza numai în sistemul căilor de atac.” Adina Nicolae, *Hotărârea judecătorească. Relativitatea și opozabilitatea efectelor acesteia*, teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Drept, 2008, p. 340.

¹⁰ „Nu se poate relua judecata în privința unora dintre bunurile asupra cărora, în aplicarea principiului disponibilității, părțile au tranzacționat” - C.S.J., S.civ., dec. nr. 489/1990, în Dreptul nr. 2-3, 1991, p. 71, citată de Francisk Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ediția a IV-a, actualizată de Lucian Mihai și Romeo Popescu, Vol. III, Universul Juridic, București, 2007, p. 171.

instanță din oficiu, în orice stare a pricinii (art. 432 C.proc.civ.), iar interesul public pe care îl ocrotește – garanția și siguranța circuitului juridic civil - trebuie să conducă la concluzia că părțile nu pot renunța la ea.

Excepția din tranzacție este o excepție relativă; părțile, prin acordul lor de voință putând înlătura situația juridică creată tot prin voința lor, renunțând spre exemplu la invocarea ei într-un nou litigiu având o identitate de părți, obiect și cauză. Neavând un caracter absolut apreciem că ea nu poate fi invocată de instanță din oficiu, ci doar de partea interesată, conform regulilor de drept comun în materia excepțiilor relative. Orice soluție contrară ar fi inechitabilă și abuzivă, permițând, spre exemplu, părții chemată a doua oară în judecată, să aștepte până ce se va contura o soluție în noua pricină și abia apoi, în funcție de interesele sale, să invoce excepția.

Trebuie admis însă că autoritatea de lucru judecat există însă în cazul chestiunilor litigioase dezlegate de instanță anterior, acestea putând fi de natură procedurală, spre exemplu: competența, legala compunere a completului de judecată, ori de natură substanțială: calitatea de moștenitori într-un proces de partaj, etc.

2. Efecte substanțiale

În analiza concesiilor reciproce decurgând din tranzacție s-a arătat că ne putem afla în fața a trei situații posibile: „părțile renunță reciproc la acțiuni, fiecare renunță la o parte dintre pretenții în schimbul renunțării celeilalte părți la acțiunea în justiție, în sfârșit, una dintre părți renunță la acțiunea în justiție în schimbul obligației pe care și-o asumă cealaltă parte de a da, a face sau a nu face ceva cu privire la un drept subiectiv străin de litigiu”¹¹. În toate cazurile, tranzacția stinge litigiul și împiedică părțile să reitereze pretențiile (*efectul extinctiv*) și produce efecte doar *inter partes* (*efectul relativ*); în primele două ipoteze de mai sus se produce un *efect declarativ* (care, s-a admis, este regula în cazul tranzacției¹²), iar în ultima ipoteză, și cea mai interesantă, se produce și¹³ un *efect constitutiv sau translativ de drepturi*.

3. Întinderea tranzacției

În cazul în care tranzacția are un efect constitutiv sau translativ de drepturi, prin ipoteză se admite că un bun nelitigios este introdus în tranzacție ca obiect al *concesiilor reciproce*¹⁴. Problema care se pune însă în practică este aceea de a ști dacă instanța este obligată să ia act de convenție în întregime ea, în cazul în care, pe lângă concesiile reciproce decurgând din litigiu, părțile au introdus și alte clauze care consacră drepturi și obligații fără o legătură (cel puțin directă) cu litigiul inițial. Această situație este des întâlnită datorită avantajelor consacrării unor obligații printr-un act juridicțional, așa cum am arătat *supra*, părțile având ca obiectiv, pe lângă stingerea litigiului, și rezolvarea altor chestiuni mai mult sau mai puțin adiacente acestuia printr-un act autentic, acesta având forță executorie.

Noul Cod civil nu oferă o soluție, însă oferă câteva piste de la care poate porni o analiză. În primul rând, în art. 2.270 se statuează că „(1) Tranzacția se mărginește numai la **obiectul** ei; renunțarea făcută la toate drepturile, acțiunile și pretențiile nu se întinde decât asupra cauzei cu privire la care s-a făcut tranzacția. (2) Tranzacția nu privește decât **cauza** cu privire la care a fost încheiată, fie că părțile și-au manifestat

¹¹ Dumitru Văduva, *Definiția și efectul declarativ ale contractului de tranzacție*, în *Dreptul* nr.3/2002, p.21.

¹² Francisk Deak, *Tratat...*, p. 171 și bibliografia acolo citată.

¹³ „Tranzacția este declarativă în privința obiectului litigios și translativă asupra bunului nelitigios introdus în tranzacție” Eugen Prescurea, *Efectul translativ al tranzacției*, Tg. Jiu, Institutul de Arte Grafice „Gorjanul”, 1934, p. 10.

¹⁴ Ele trebuie făcute de părți în profitul cocontractanților și nu trebuie să fie de valoare egală.

intenția prin expresii generale sau speciale, fie că intenția lor rezultă în mod necesar din ceea ce s-a prevăzut în cuprinsul tranzacției.” Sintetizând, tranzacția se mărginește la obiectul contractului (art. 1.225 alin. 1 C.civ.) și cauza acestuia, operațiunile juridice stabilite prin contract trebuie trecute prin filtrul cauzei – motivul care determină fiecare parte să încheie contractul (art. 1.235 C.civ.), scopul mediat din vechea reglementare.

Codul civil, în art. 2.267 oferă în mod expres părților posibilitatea de a crea, modifica ori stinge raporturi juridice diferite de cele care fac obiectul litigiului între părți, însă apreciem că ipoteza avută în vedere de legiuitor este aceea în care una dintre părți renunță la acțiunea în justiție în schimbul obligației pe care și-o asumă cealaltă parte de a da, a face sau a nu face ceva cu privire la un drept subiectiv străin de litigiu, și nu de a permite crearea modificarea ori stingerea de raporturi juridice fără a se ține cont de obiectul și mai ales, cauza tranzacției.

Un răspuns global nu poate fi oferit, însă este cert că instanța trebuie să analizeze convenția părților în dinamica sa, spre a stabili dacă nu cumva clauzele care nu au legătură directă cu dreptul litigios au o legătură causală indisolubilă de obiectul tranzacției; cu alte cuvinte, în lipsa lor părțile nu ar mai fi tranzacționat. Doar în lipsa acestei legături, instanța ar putea să refuze să ia act de anumite clauze ale tranzacției, sub rezerva indivizibilității tranzacției.¹⁵ Apreciem că la tranzacția judiciară instanța trebuie să cuprindă în hotărârea de expedient numai aspectele care au legătură cu stingerea procesului, iar pe celelalte să nu le ia în seama, ele urmând a produce efectele lor firești în planul dreptului substanțial, din moment ce sunt convenite prin contract.

IV. Acțiuni derivând din contract

Consecința firească a naturii juridice hibride a hotărârii de expedient se reflectă în dualitatea de mijloace puse la dispoziția celui interesat în a o lipsi de efecte – acțiunile *ex contractus* și recursul împotriva hotărârii.

Asupra acțiunilor derivând din natura contractuală a tranzacției partea are un drept de opțiune neîngrădit, în principiu. În funcție de situația concretă și de interesele părții, tranzacția (deopotrivă extrajudiciară, cât și judiciară) poate fi atacată cu: acțiunea în nulitate, acțiunea în rezoluțiune ori reziliere, acțiunea în declararea simulației ori acțiunea revocatorie. Dintre acestea, vom trata doar câteva aspecte de noutate ale acțiunii în anulare, în lumina noului Cod civil.

1. Nulitatea contractului de tranzacție

O primă precizare trebuie să vizeze exprimarea noului Cod civil, care se referă la tranzacție, și nu la hotărârea de expedient, protejând astfel caracterul de act jurisdicțional al acestei hotărâri, „din moment ce obiect al acțiunii în anulare nu este hotărârea de expedient, ci tranzacția care a stat la baza hotărârii”¹⁶.

¹⁵ „Tranzacția fiind un act indivizibil, rezultat din acordul de voință al părților, nu poate fi modificată parțial, ci trebuie anulată în totalitate, deoarece în caz contrar s-ar nesocoti echilibrul de prestații stabilit între părți și legătura indisolubilă între condițiile în care s-a consimțit.” – Trib. Supr., secția civilă, decizia nr. 1477/1964, publicată în Corneliu Turianu, *Contracte speciale. Culegere de practică judiciară*, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2008, p. 412.

¹⁶ Viorel Mihai Ciobanu, Traian Cornel Briciu, Claudiu Constantin Dînu, *Impactul noului Cod civil asupra unor instituții de drept procesual civil*, în *Revista Română de Drept Privat*, nr. 1/2012, p.121.

Cu titlu general, art. 2.273 C.civ. dispune că „tranzacția poate fi afectată de aceleași cauze de nulitate ca orice alt contract”, deci pentru neregularități referitoare la condițiile de validitate; particularitatea este enunțată în alin. 2 - ea nu poate fi anulată pentru eroare de drept referitoare la chestiunile ce constituie obiectul neînțelegerii dintre părți și nici pentru leziune. Este de asemenea nulă tranzacția încheiată pentru executarea unui act juridic lovit de nulitate absolută, cu excepția cazului în care părțile nu au tranzacționat chiar asupra nulității, precum și tranzacția încheiată pe baza unor înscrisuri dovedite ulterior ca false, ori dacă s-au descoperit înscrisuri noi, ascunse de parte ori de un terț, cu știința părții.

Tranzacția este anulabilă atunci când s-a încheiat pentru executarea unui act anulabil, nulitatea putând fi cerută doar de partea care nu cunoștea la momentul încheierii tranzacției motivul de nulitate, ori atunci când litigiul fusese soluționat printr-o hotărâre intrată în puterea lucrului judecat, la cererea celui ce nu cunoscuse această împrejurare.

2. Tranzacția asupra unui proces terminat

Art. 2.277 C.civ. soluționează ipoteza tranzacției asupra unui proces terminat, care „este anulabilă la cererea părții care nu a cunoscut că litigiul fusese soluționat printr-o hotărâre judecătorească intrată în puterea lucrului judecat.” Noul Cod civil tranșează în primul rând natura motivului de nulitate, care nu este lipsa obiectului, așa cum s-a susținut din interpretarea art. 1715 C. Cuza, (ce ar fi generat o nulitate absolută), ci este vorba despre o eroare asupra substanței obiectului¹⁷. Acțiunea în anulare poate fi introdusă, conform art. 1.248 C.civ, de cel al cărui interese au fost lezate, în termenul general de prescripție de 3 ani, totodată fiind necesar a se avea în vedere posibilitatea confirmării contractului anulabil. Trebuie menționată și dispoziția prevăzută în art. 1.249 C.civ, potrivit căreia nulitatea relativă a contractului poate fi invocată oricând pe cale de excepție (apărare de fond), dacă se cere executarea contractului.

Dacă partea îndreptățită nu înțelege să urmeze cale acțiunii în nulitate contra tranzacției și o execută voluntar, aceasta trebuie recalificată ca o tranzacție asupra executării silite, întrucât nimic nu se opune voinței acestora de a tranzacționa ulterior pronunțării unei hotărâri definitive asupra tuturor aspectelor cuprinse în aceasta, inclusiv cele dezlegate ca urmare a verificării jurisdicționale în condiții de contradictorialitate, deci care au autoritate de lucru judecat¹⁸. Dacă părțile încheie contractul prin care își soluționează neînțelegerile făcând abstracție cu bună știință de hotărârea dată, acesta este perfect valabil.¹⁹

3. Lipsirea de efecte a hotărârii de expedient ca urmare a admiterii unei acțiuni în desființarea tranzacției

O problemă se pune, în mod firesc, în legătură cu impactul pe care îl are admiterea unei acțiuni contractuale (care prin definiție vizează contractul, și nu actul instanței) în planul hotărârii de expedient, act în principiu străin de acțiunea respectivă.

¹⁷ Flavius Antoniu Baias, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D nr. 9-12/1989, p. 19.

¹⁸ “ Deși art. 5 Cod civil proclamă principiul că nu se poate deroga prin convențiuni de la legile ce interesează ordinea publică și bunele moravuri, totuși se poate renunța la efectele autorității lucrului judecat în materie civilă, unde acest principiu nu are caracter imperativ, ci facultativ, constituind un drept patrimonial ce poate face obiectul tranzacțiilor între părți (Cas. II, Dreptul, p. 335/912)” – *Notă la Sentința nr. 81 din 28 februarie 1924, Trib. Buzău I, de Radu Emanoil Manolescu, publicată în baza de date Sintact.*

¹⁹ Flavius Antoniu Baias, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D nr. 9-12/1989, p. 19.

În alin. (2) al art. 2.278, NCC validează o opinie consacrată pe cale doctrinară²⁰ și anterior actualei reglementări, astfel: „Hotărârea prin care s-a desființat tranzacția în cazurile prevăzute la alin. (1) (*n.n.* – acțiune în nulitate, rezoluțiune, reziliere, revocatorie ori în declararea simulației) face ca hotărârea judecătorească prin care tranzacția fusese constatată să fie lipsită de orice efect.”

Trebuie observat în analiza acestei soluții la care s-a oprit legiuitorul român că principalul efect al hotărârii de admitere a uneia dintre acțiunile precizate este nulitatea (desființarea) contractului de tranzacție. Această nulitate poate fi totală sau parțială²¹, și tot astfel vom delimita și efectul prin ricoșeu consacrat de legiuitor în planul hotărârii de expedient – lipsirea, totală sau parțială, de efectele procesuale și substanțiale ale hotărârii pe care le-am arătat.

Aceste limite sunt deosebit de importante, întrucât ele arată și măsura în care judecata va fi reluată în fața instanței la care s-a tranzacționat. Judecata se reia la cererea celui interesat, în cazul contrar putând interveni perimarea.

V. Controlul judiciar asupra actului jurisdicțional

1. Recursul

Din punct de vedere istoric, nicio cale de atac (de reformare sau de retractare²²) nu a fost admisă împotriva unei hotărâri de expedient până la 1958, considerându-se că principiul libertății de voință²³ trebuie să prevaleze caracterului judiciar. În doctrină se arată că „într-adevăr, nu se înțelege bine cum s-ar putea formula, cât privește felul de judecată, motive de nemulțumire în situația când nu a intervenit nici o judecată. Dacă însă motivele de nemulțumire ar privi, nu felul cum s-a judecat (fiindcă nu s-a judecat nimic), ci condițiile de regularitate în care a fost pronunțată hotărârea ce a consfințit înțelegerea părților, nu ar mai exista, credem, justificare pentru a se refuza dreptul de recurs părții care s-ar plînge că acele condiții ar fi fost neregulate.”²⁴ Este firesc a se pune la dispoziția părții un mijloc de reformare, având în vedere faptul că se impune un control judiciar asupra oricărui act emanând de la o instanță judecătorească în exercițiul atribuțiilor sale legale²⁵.

Actualul C.proc.civ, în art. 440, consacră tendințele anticipate încă din perioada postbelică și dispune că „Hotărârea care consfințește tranzacția intervenită între părți poate fi atacată, pentru motive procedurale, numai cu recurs la instanța ierarhic superioară.”

²⁰ Flavius Antoniu Baias, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D nr. 9-12/1989, p. 19.

²¹ Nulitatea parțială nu contravine în mod necesar principiului indivizibilității, consacrat de art. 2.269. Doctrina a făcut o importantă subliniere: „dacă tranzacția cuprinde mai multe clauze și prejudicierea creditorului ar putea fi înlăturată numai prin desființarea unora dintre ele, cu privire la celelalte, tranzacția va rămâne valabilă. În schimb, dacă este vorba de o singură clauză, ea nu va putea fi revocată în parte, ci va trebui desființată în întregime” - Valeriu Stoica, Flavius Antoniu Baias, *Posibilitatea revocării unei tranzacții judiciare*, în RRD nr. 1/1987, p. 17.

²² „Înlăturând convenția pe calea revizuirii hotărârii de expedient, instanța ar nesocoti voința părților și caracterul obligatoriu recunoscut acestora prin lege” - Trib. Supr., Secț. Civ., dec. nr. 750 din 18 mai 1981, în R.R.D. nr. 2/1982, p. 62.

²³ Art. 969, Codul Cuza: „Convențiile legal făcute au putere de lege între părțile contractante.”

²⁴ Ilie Stoenescu, Savelly Zilberstein, *Drept procesual civil. Teoria generală. Judecata la prima instanță. Hotărârea*, ed. a II-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, pg. 507.

²⁵ Art. 129, Constituția României: “Împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și Ministerul Public pot exercita căile de atac în condițiile legii.”

Cererea de recurs investește instanța de recurs cu privire la partea care a folosit calea recursului și numai în privința aspectelor ce au fost atacate. Termenul de recurs este de 30 de zile de la comunicarea hotărârii și, ca regulă, nu este suspensiv de executare, însă reprezentantul convențional al recurentului poate face o cerere în acest sens, în condițiile art. 484 alin. (2) C.proc.civ. Trebuie reținute și prevederile art. 83, alin. (3) C.proc.civ., conform cărora redactarea cererii și a motivelor de recurs, precum și exercitarea și susținerea recursului pot fi făcute de parte doar reprezentată ori asistată de avocat, sub sancțiunea nulității.

2. Limitele controlului judecătoresc

În sistemul nostru procesual²⁶, rolul activ al judecătorului îl obligă pe acesta la a face verificări ale unor aspecte. Acest principiu, consacrat de Plenul Tribunalului Suprem²⁷, are scopul de a preveni orice greșeală a părților prin explicarea consecințelor juridice ce decurg din tranzacția lor.

Instanța verifică dacă părțile au capacitatea de a tranzacționa, dacă actul este expresia voinței lor libere, dacă este vorba de drepturi de care să poată dispune, dacă nu încalcă normele de ordine publică sau urmărește scopuri ilicite ori dacă nu se săvârșeste un abuz în exercițiul dreptului de a tranzacționa, sub sancțiunea respingerii cererii și continuării judecării pe fond²⁸.

În literatura de specialitate²⁹, în analiza acestei decizii de îndrumare, încă de actualitate, s-au făcut câteva precizări importante. În primul rând, s-a afirmat că nu s-ar putea refuza primirea unei tranzacții lovite de un motiv de nulitate relativă, opunându-se unei atare conduite principiul confirmării actelor juridice lovite de nulitate relativă (inclusiv prin executare totală sau parțială), precum și „obligația magistraților de face diligențe în sensul asanării nulității și salvării actului”.

În al doilea rând, în ipoteza formulării unei cereri de anulare a tranzacției, aceasta nu ar putea fi soluționată pe cale accesorie ori incidentală de către instanța investită inițial, neexistând un cadru procesual adecvat care să ofere toate garanțiile necesare unei cercetări jurisdicționale. În schimb, instanța în fața căreia s-a ridicat problema ar trebui să îndrume părțile să urmeze pe cale principală anularea, să dea un termen pentru ca partea să facă dovada introducerii acțiunii iar apoi să dispună suspendarea procesului până la soluționarea definitivă a acțiunii în anulare. Art. 413 C.proc.civ. oferă temeiul pentru această suspendare facultativă, instanța putând suspenda judecata când dezlegarea cauzei depinde, în tot sau în parte, de existența ori inexistența unui drept care face obiectul unei alte judecări.

3. Calitate procesuală. Motive de recurs

Calitatea procesuală de a exercita recurs este recunoscută numai părților și procurorului, în condițiile art. 92 C.proc.civ, spre deosebire de acțiunea în constatarea nulității, care poate fi introdusă de orice persoană interesată.

²⁶ Ilie Stoenescu, Savelly Zilberstein, *Drept procesual civil...*, pg. 504.

²⁷ Rolul activ al judecătorului obligă instanța să stabilească „dacă actele procesuale de dispoziție ale părților nu s-au făcut în vederea realizării unor scopuri ilicite, dacă părțile au capacitate de dispoziție, precum și dacă consimțământul a fost dat în mod legal”, Plenul Trib. Supr., dec. de îndrumare nr 12/1958, în Savelly Zilberstein și Viorel Mihai Ciobanu, *Îndreptar*, p. 102, citată de Ilie Stoenescu, Savelly Zilberstein, *Drept procesual civil...*, p.506.

²⁸ Notă la C.S.J, secția civilă, decizia nr. 1880-1992, publicată în revista *Dreptul* nr. 10-11/1992, p 110, în Corneliu Turianu, *Contracte speciale. Culegere de practică judiciară*, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2008, p. 400.

²⁹ Flavius Antoniu Baias, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D nr. 9-12/1989, p. 18-26.

Art. 440 din actualul Cod de procedură civilă precizează că hotărârea de expedient se atacă cu recurs la instanța ierarhic superioară, pentru **motive procedurale**³⁰, soluție firească având în vedere funcția recursului de a cenzura activitatea jurisdicțională, și nu voința părților. Sub imperiul vechiului C.proc.civ., potrivit art. 304¹ C. pr. civ., instanța putea examina cauza sub toate aspectele întrucât se exercita calea de atac a recursului împotriva unei hotărâri care, conform legii, nu este supusă apelului. Cu toate acestea, nici în raport de această prevedere a Codului aspectele supuse cenzurii judiciare în recurs nu ar fi putut viza valabilitatea contractului de tranzacție, datorită consecințelor la care s-ar ajunge: pentru prima dată, într-un singur grad jurisdicțional și în mod irevocabil, instanța de recurs ar statua asupra valabilității unui act juridic.

Fiind în prezența a două acte juridice distincte – unul, concretizând manifestarea de voință a părților, celălalt, dezinvestirea instanței – eventualele neregularități ale întocmirii lor trebuie analizate în condiții specifice naturii juridice a fiecărui act. Raportat la prevederile art. 488 C.proc.civ., casarea hotărârii de expedient s-ar putea obține în cazul în care: instanța nu a fost alcătuită potrivit dispozițiilor legale; s-a încălcat competența de ordine publică; instanța a depășit atribuțiile puterii judecătorești; instanța a încălcat regulile de procedură sancționate cu nulitatea; s-a încălcat autoritatea de lucru judecat. Este de discutat în ce măsură s-ar putea invoca motivul prevăzut de pct. 2 al art. 488, încălcarea principiului continuității completului de judecată, având în vedere că învoiala părților ia locul dezbaterilor pe fond. Nu s-ar putea invoca motivele prevăzute de pct. 6 și 8 – lipsa motivării hotărârii și aplicarea greșită a normelor de drept material.

În principiu, părțile au opțiunea de a alege între acțiunea contractuală și recurs. Dacă însă se respinge recursul nu mai poate fi introdusă o acțiune din contract pentru aceleași motive – în această ipoteză avem în vedere nulitățile.

Soluționarea unei cauze parțial prin tranzacție, parțial prin hotărâre judiciară. Atunci când părțile tranzacționează doar asupra unor capete de cerere ce fac obiectul litigiului, instanța ar trebui ca, înainte de a lua act de învoiala părților, să disjungă capetele de cerere în privința cărora se va continua judecata. Soluția se impune în raport de dispozițiile art. 429 C.proc.civ., potrivit cărora, după pronunțarea hotărârii instanța se dezinvestește, astfel încât nu ar putea fi pronunțate 2 hotărâri în același dosar.

VI. Concluzii

Tranzacția judiciară, prin toate cele arătate mai sus, îmbină principiul fundamental al libertății de voință a actelor juridice cu forța actului jurisdicțional. Ea este încurajată tot mai mult de legiuitor prin diligențe impuse fie judecătorului, fie părților, astfel încât, din considerente de politică socială, să se tempereze avântul litigant al justițiabilului român³¹.

Încurajarea soluționării amiabile a diferendelor este una dintre modalitățile de a se îndrepta lipsurile sistemului judiciar român, de pildă lentoarea excesivă a procedurilor, critică subliniată în mod constant

³⁰ Profesorii Stoenescu și Zilberstein au ridicat problema necesității unei delimitări a situațiilor de încălcare a legii care, deși ambivalente (de exemplu nulitățile decurgând din vicierea consimțământului), ar trebui exercitate deosebit, după natura lor, fie ca motive de recurs, fie ca motive de anulare/declaraire a nulității contractului pe cale principală – Ilie Stoenescu, Savelly Zilberstein, *Drept procesual civil...*, p.507.

³¹ „...justiția este, înainte de toate, bolnavă de propriul ei succes.”- L. Cadiet, *Decouvrir la justice*, Dalloz, Paris, 1997, p. 3-6, citată de Traian Cornel Briciu, *Instituții judiciare. Principiile de organizare a justiției. Magistratura. Avocatura.*, Editura C.H.Beck, București, 2012, p. 61.

în plan intern și european. S-a subliniat în doctrina recentă³², cu referire la criza sistemului judiciar român, că „este accentuată în ultima perioadă datorită faptului că cetățeanul român, mai bine informat și din ce în ce mai conștient de drepturile sale, apelează la justiție în tot mai multe cazuri, conducând la o augmentare a volumului proceselor [și] o încărcare a instanțelor judecătorești[...]”. În această ipostază, soluționarea amiabilă a diferendelor pare a fi cea mai avantajoasă soluție, atât pentru stat, cât și pentru justițiabil.

Bibliografie:

I. Tratate, cursuri, jurisprudență

- Briciu, Traian Cornel, *Instituții judiciare. Principiile de organizare a justiției. Magistratura. Avocatura.*, Editura C.H.Beck, București, 2012;
- Ciobanu, Viorel Mihai, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. II, Ed. Național, București, 1996-1997;
- Ciobanu Viorel Mihai, Boroi Gabriel, Briciu Traian Cornel, *Drept procesual civil. Curs selectiv. Teste grilă*, ediția 5, Editura C.H.Beck, București, 2011;
- Deak, Francisk, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ediția a IV-a, actualizată de L. Mihai și R. Popescu, Vol. III, Universul Juridic, București, 2007;
- Prescurea, Eugen, *Efectul translativ al tranzacției*, Tg. Jiu, Institutul de Arte Grafice „Gorjanul”, 1934;
- Stănculescu, Liviu, *Curs de drept civil. Contracte*, Editura Hamangiu, București, 2007;
- Stoenescu Ilie, Zilberstein Savelly, *Drept procesual civil. Teoria generală. Judecata la prima instanță. Hotărîrea*, ed. a II-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983;
- Tăbârcă, Mihaela, *Excepțiile procesuale în procesul civil*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2006;
- Tocilescu, George, *Curs de procedură civilă*, partea a III-a, București, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobl, 1893, p. 287;
- Turianu, Corneliu, *Contracte speciale. Culegere de practică judiciară*, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2008;
- Zilberstein Savelly, Ciobanu Viorel Mihai, *Recursul și recursul extraordinar în procesul civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987;

II. Articole, studii, note

- Baïas Flavius, *Unele considerații referitoare la tranzacție*, R.R.D nr. 9-12/1989;
- Ciobanu Viorel Mihai, Briciu Traian Cornel, Dinu Claudiu-Constantin, *Impactul noului Cod civil asupra unor instituții de drept procesual civil*, în RRDP nr. 1/2012;
- Dreptul nr. 7/1993, secțiunea de jurisprudență;
- Revista Română de Drept nr. 2/1982, secțiunea de jurisprudență;
- Nicolae, Adina, *Hotărârea judecătorească. Relativitatea și opozabilitatea efectelor acesteia*, teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Drept, 2008;

³² Traian Cornel Briciu, *Instituții judiciare. Principiile de organizare a justiției. Magistratura. Avocatura.*, Editura C.H.Beck, București, 2012, p. 60.

- Stoica Valeriu, Baias Flavius, *Posibilitatea revocării unei tranzacții judiciare*, în RRD nr. 1/1987;
- Văduva, Dumitru, *Definiția și efectul declarativ ale contractului de tranzacție*, în Dreptul nr. 3/2002.